

Osa-aikainen

vai kokoaikainen?

Naisten ja miesten erilaiset edellytykset Pohjoismaissa

Osa-aikatyö Pohjoismaissa -projektin (2014) tietolehtinen

Osa-aikainen, vai kokoaikainen?

Naisten ja miesten erilaiset edellytykset Pohjoismaissa

Naisten osa-aikatyön tärkeä selittäjä on vastuu perheestä ja lapsista, ilmenee Pohjoismaisen tasa-arvotiedon keskuksen (NIKK) laatimasta raportista. Toinen selitys on se, että monet työnantajat eivät anna muuta vaihtoehtoa. Työajan pidentäminen ei yksinkertaisesti onnistu.

Naiset tekevät huomattavasti enemmän osa-aikatyötä kuin miehet, mikä vaikuttaa myös naisten taloudelliseen itsenäisyyteen. Naisten osa-aikatyön syitä ja perusteluja selvitetään raportissa Part-Time Work in the Nordic Region II.

Naiset itse perustelevat osa-aikatyötään toistuvasti sillä, että heidän pitää huolehtia lapsista ja perheestä. Tärkeitä selityksiä naisten osa-aikatyölle löytyy näin ollen työn ja perhe-elämän suhdetta koskevasta politiikasta ja sääntelystä. Työmarkkina- ja perhepolitiikalla luodaan erilaisia odotuksia naisten ja miesten työssäkäynnille. Esimerkiksi panostukset lastenhoitoon, vanhempainvakuutukseen ja vanhustenhoitoon edustavat poliittisista sääntelyä, joka tukee kahden elättäjän perhemallia. Toisaalta hyvinvointijärjestelmät, kuten kotihoidon tuki, on saatettu rakentaa sen pohjalta, että perheellä on yksi elättäjä.

Valtio tukee monissa Pohjoismaissa vahvasti kahden elättäjän perhemallia ja naisten työllisyyttä. Tästä huolimatta lainsäädäntö tukee osittain yhden elättäjän mallia, ja mallien välisissä painotuksissa on myös maakohtaisia eroja. Naisten osa-aikatyön oikeutusta lisäävät vanhemmuuteen liittyvät normit ja arvot, jotka voivat jossain

määrin selittää myös osa-aikatyön yleisyyteen liittyviä eroja Pohjoismaissa.

Osa-aikaisuutta luova järjestelmä

Osa-aikatyö on kokenut Pohjoismaissa eräänlaisen normalistumisprosessin sitten 1960-luvun. Naisten osallistuminen työmarkkinoille alkoi monissa maissa yleistyä hyvinvointivaltion rakentamisen myötä. Suuri osa naisvaltaisista aloista on julkisella sektorilla, ja työn muodot myötäilevät usein sitä, että naisilla on vastuu lapsista ja perheestä.

Julkisen sektorin työpaikkojen ja vahvan ammatillisen järjestäytymisen yhdistelmä on luonut Pohjoismaihin laadukasta osa-aikatyötä, jota pidetään normaalien työmarkkinoiden osana. Osa-aikatyön yleisyyttä selittääkin osittain juuri sen laatu. Kyse on esimerkiksi siitä, missä määrin lait, työehtosopimukset ja yleiset hyvinvointijärjestelmät helpottavat tai vaikeuttavat osa-aikatyötä. Osa-aikatyön yleistymiseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi lait, joiden tarkoituksena on osa-aikaisten työntekijöiden syrjinnän ehkäisy.

Maiden väliset yhtäläisyydet ja erot

Osa-aikatyötä tekevien naisten osuus on suunnilleen sama kaikissa Pohjoismaissa lukuun ottamatta Suomea, jossa osa-aikatyö on harvinaisempaa. Tämä johtuu osittain siitä, että osa-aikatyön markkinat ovat Suomessa marginalisoituneemmat ja keskittyneet matalan osaamistason töihin. Suomen tilannetta selittävät myös historialliset syyt. Naisten osallistuminen työmarkkinoille yleistyi

Suomessa muita Pohjoismaita aikaisemmin ilmeisesti siksi, että kotirouvaihanne ei ollut yhtä vallitseva. Kokoaikatyön voidaan myös todeta olleen suomalaisille naisille taloudellinen pakko, mikä johtui Suomen talouden tilasta ja matalasta palkkatasosta toisen maailmansodan jälkeen.

Nykyisin osa-aikatyötä tekevien osuus pienenee monissa Pohjoismaissa, kun taas Suomessa näytetään menevän vastakkaiseen suuntaan. Osa-aikatyön yleistyminen Suomessa johtuu uudesta sääntelystä, joka on helpottanut osa-aikatyön sekä työttömyyden, hoivavastuun tai työkyvyttömyyden yhdistämistä. Osa-aikatyön yleisyyttä ja trendejä eri Pohjoismaissa voidaan siis selittää taloudellisilla, poliittisilla ja kulttuurisilla seikoilla.

Vastentahtoinen osa-aikaisuus

Monet tekijät selittävät sitä, miksi osa-aikatyö on yleisempää naisten kuin miesten keskuudessa. Niistä voidaan mainita vastuu lapsista ja perheestä, työn organisointi työpaikoilla sekä oma terveys.

Monien osa-aikatyötä tekevien naisten mukaan kokoaikatyön saaminen on myös vaikeaa. Vastentahtoisien

osa-aikaisuuden riski on erityisen suuri juuri naisilla sekä vähän koulutetuilla ja ulkomailla syntyneillä. Joillakin naisvaltaisilla aloilla on työnantajia, jotka tarjoavat osa-aikaisuudelle vain vähän tai ei lainkaan vaihtoehtoja. Tämä pakottaa kokoaikatyöhön haluavat työnhakijat hyväksymään osa-aikaiset sopimukset. Vastentahtoista osa-aikaisuutta koskeva keskusteltu on saanut Pohjoismaissa varsin paljon tilaa. Ruotsissa ja Norjassa on ryhdytty luomaan lisää kokoaikaisia työsuhteita muun muassa hoito- ja hoiva-alalle, jossa tarvitaan lisää henkilökuntaa. Näitä panostuksia on kuitenkin toteutettu ennen kaikkea työnantajan lähtökohdista, ja monessa tapauksessa panostukset ovat vaikeutuneet lainsäädännön ja työehtosopimusten vuoksi.

Osa-aikaisuuden kulttuuri

Naisten osa-aikatyön yleisyyden tärkeä selittäjä on myös työn organisointi työpaikoilla. Tutkimusten mukaan monet naiset valitsevat osa-aikatyön ammateissa, joissa osa-aikaisuuteen on hyvät mahdollisuudet ja joissa työajan lyhentäminen ei vaikuta uramahdollisuuksiin.

Kokoaikatyöhön painottuvissa ammateissa naisten osa-aikaisuus on sen sijaan huomattavasti vähäisempää.

Työpaikkojen ”osa-aikaisuuskulttuurin” taustalla on usein oletus ja ymmärrys siitä, että naiset haluavat lastensaamisen myötä lyhentää työaikaansa arjen helpottamiseksi. Tämä ajatus kytkeytyy käsitykseen siitä, että työ- ja perhe-elämän välillä on sovittamaton ristiriita, josta erityisesti naisten ajatellaan kärsivän. Työpaikoilla, joilla vallitsee ”osa-aikaisuuskulttuuri”, on myös yleisesti ottaen enemmän vastentahtoisia osa-aikaisia.

Työnantajan kannalta osa-aikaisuuksiin perustuva töiden organisointi on perusteltua monestakin syystä. Työantaja voi esimerkiksi saada lisää joustonvaraa keskittämällä työvoiman vuorokauden kiireisimpiin tunteihin. Muita perusteluja ovat taloudelliset seikat ja työnantajan halu säästää palkkakuluissa.

Osa-aikatyö ja sairastavuus

Naiset perustelevat osa-aikatyötään myös omalla sairaudella tai vajaakuntoisuudella, mutta sairastavuuden ja osa-aikatyön välitöntä yhteyttä on vain harvoin erikseen tarkasteltu tutkimuksissa. Sen sijaan osa-aika-työ ja sairastavuus liitetään työn ja perhe-elämän yhteensovittamisvaikeuksiin sekä palautumisvaikeuksiin arjessa. Sairastavuudesta johtuvaa osa-aikatyötä on tarkasteltu myös suhteessa vaativiin työehtoihin ja työorganisaatioihin, joita on esimerkiksi naisvaltaisella hoito- ja hoiva-alalla. Yhden teorian mukaan osa-aikatyöstä tulee keino välttää tai hallita terveyshaittoja, jotka johtuvat huonoista ja joustamattomista työehdoista.

Osa-aikatyön ja (huonon) terveyden väliset yhteydet vaativat kuitenkin lisätutkimuksia. Lisäksi tarvitaan sellaisia osa-aikatyötä valottavia tutkimuksia, jotka eivät ole yksinomaan sukupuolikeskeisiä. Tutkimuksissa tulisi tarkastella myös muita selitystekijöitä, kuten luokka- ja etnistä taustaa. Ongelmallista on sekin, että osa-

aikaisuus-keskustelu tapaa keskittyä heterosuhteissa eläviin naiseen, jolloin muiden naisten tekemä osa-aikatyö jää vähemmälle huomiolle.

Kokoajanormin haastaminen

Naisten osa-aikatyöstä käytävä keskustelu vaihtelee jonkin verran Pohjoismaasta toiseen. Joissakin maissa naisten osa-aikatyöllä on selvä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen hyväksyntä, mutta siinä on aste-eroja. Osa-aika-työtä tulkitaan myös usein tasa-arvonäkökulmasta käsin, jolloin kielteiset vaikutukset korostuvat.

Keskustelu osa-aikatyön ongelmallisuudesta johtaa muun muassa siihen, että nykymallisesta kokoaikatyöstä tehdään ainoa toivottava työn muoto. Tämä taas kaventaa mahdollisuuksia keskustella esimerkiksi yleisestä työajan lyhentämisestä. Naisten työajan normina tunnutaan pitävän miesten työaika, mikä on jossain määrin vaikeuttanut tasa-arvopoliittista kysymyksenasettelua. Pitäisikö naisten esimerkiksi ilman muuta työskennellä enemmän, vai pitäisikö miesten kenties työskennellä vähemmän?

- **Eniten osa-aikatyötä tekeviä naisia** on Norjassa: vuonna 2012 heidän osuutensa oli 36 prosenttia kaikista työllisistä 25–64-vuotiaista naisista. Tanskalaisnaisista osa-aikatyössä oli samana vuonna 29 prosenttia ja ruotsalaisnaisista 31 prosenttia. Islannissa vastaava luku oli 26 prosenttia ja Suomessa 15 prosenttia.

Lähde: Part-Time Work in the Nordic Region I, NIKK 2014

Raportin esittely

Pohjoismainen tasa-arvotiedon keskus (NIKK) on saanut Pohjoismaiden ministerineuvostolta tehtäväksi tutkia osa-aikaisuutta Pohjoismaissa. Toisessa osatutkimuksessa selvitettiin naisten ja miesten osa- ja kokoaikatyön taustatekijöitä. Ida Drange ja Cathrine Egeland

työskentelevät tutkijoina Oslon ja Akershusin korkeakoulun (HiOA) hyvinvointi- ja työelämä tutkimuksen keskuksessa. He ovat kirjoittaneet tässä tietolehtisessä esiteltävän raportin Part-Time Work in the Nordic Region II. A Research review on important reasons.

Raportti on luettavissa osoitteessa [nikk.no](#). Twiittaamme osa-aikaisuudesta aiheutunnisteella [#nikkdeltid](#).